

Getingenas,
1957 m. gegužės 12 d.

Mielas Pone Sezemanai!

Tik vakar aš išsiunčiau Jums „Estetiką“ į Vilniaus universitetą. Tikriausiai ją gausite greitai; vėliau dar turėsiu Jums pasiųsti „Gamtos filosofiją“.

Mums visiems buvo didelis džiaugsmas, kai pagaliau vėl gavome žinutę iš Jūsų, bet dabar Jūs turėsite patirti liūdną žinią apie Nico mirtį. Aš norėčiau Jums apie tai papasakoti: buvo penkiasdešimtųjų metų birželio mėnesio pradžia, diena pasitaikė gerokai tvanki, o jam ypač įtempta, ir jis patyrė pirmąjį gana lengvą širdies priepuolį. Trumpą laiką jis jautėsi beveik pakenčiamai, bet po kelių dienų pajuto, kad nevaldo dešinės rankos. Jis pats gerai žinojo, ką tai galėtų reikšti, bet į gydytoją nesikreipė. Kadangi jis negalėjo toliau rašyti savo „Estetikos“, tai ryžosi padaryti kelių dienų pertrauką ir paėmęs dviratį išvyko pasivažinėti. Atrodė, jog jam viskas ėjosi sėkmingai. Mat mes tuomet gyvenome ant kalno, kopose, ir jam reikėjo nusileisti žemyn; besileisdamas jis pajuto galvos svaigulį ir dėl to nukrito nuo dviračio. Studentė, kuri buvo drauge su juo, greitai mums pranešė apie tai. Olifas ir aš išėjome į nelaimės vietą; jis jau ėjo mūsų link, varinas savo dviračiu. Jo dešinės rankos alkūnė kabojo nejudanti, jis manė, jog ji yra lūžusi. Be to, jo kakta irgi buvo gerokai sutrenkta. Kai mes sugrižome į namus, jis nusiplovė vandenių kraujuojančią kaktą. Po to jis atsigulė ant sofos pailsėti. Kitą dieną jis pats savo sužeistą ranką pririšo prie atramos. Su šia atrama jis buvo priverstas dar vieną savaitę kentėti skausmą. Jo akys nuo smarkaus kraujospūdžio labai greitai patamsėjo, pasikeitė, o tai jam dabar ypač trukdė.

Paskutines 14 šio semestro dienų jo kolega turėjo už jį skaityti paskaitas, bet gana greitai jo sveikata ėmė taisytis. Jis vėl pradėjo savo įprastinį darbą: vėl galėjo rašyti. Staiga spalio mėnesio viduryje jis pajuto baisų galvos skausmą, kuris truko ištisas dienas. Tai galėjo būti organizmo apnuodijimo pasekmė.

Po šių skausmo priepuolių jis neatrodė pailsėjęs. Dirbti jis vėl negalėjo, bet skaitė ir rašė laiškus. Mes su juo ilgai vaikščiodavome; taip

tešėsi iki pat jo mirties. Vakaraš aš jį matydavau skaitantį laikraštį, kol pati atsiguldavau. Vieną rytą mes jį radome be sąmonės miegamojoje sofoje, kaip visada apsimuturiavusį apklotu. Tą pačią dieną vakare jis pasimirė, taip ir neatgavęs sąmonės.

Mane šiek tiek guodžia tai, kad iš gyvenimo ir darbo jis išėjo tokiu būdu – be ilgų ir kankinančių ligų, tarsi nieko nenujausdamas apie artėjančią mirtį, nors žinojo, kad jo sveikatos būklė labai pavojinga. Ligi pat paskutinio gyvenimo vakaro jis galėjo manyti, jog jo sveikata pagerės, ir tada jis vėl svarstydavo, ar žiemos semestro paskaitas leisti skaityti kolegai, ar gal jam toliau dirbti prie „Estetikos“ rankraščio. Galima manyti, kad tikroji jo mirties priežastis buvo organizmo apnuodijimas. Jis visados galvojo, kad jo mirtis bus staigi ir be ilgų kančių, jis pats to troško.

Apie vaikus ir save pačią aš parašysiu vėliau. Prašau Jus karštai pasveikinti Jūsų mielą žmoną mano vardu ir nuoširdžiausiai sveikinu Jus.

Jūsų Frida Hartmann